

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.1\(41\).316156](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.1(41).316156)

УДК 930.2: 165

Інна Голубович

ORCID iD: 0000-0003-3549-3417

ФІЛОСОФСЬКА БІОГРАФІСТИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКИ

Представлена спроба реконструкції становлення філософської біографістики в сучасній Україні, починаючи з 1990-х років. Доведено, що саме у вітчизняній філософській традиції плідно розвивається даний напрямок як на теоретично-концептуальному рівні, так і в розмаїтті практичних проєктів, що реалізуються в науковому та публічному просторах.

Ключові слова: *філософська біографістика, філософська спільнота, форми комунікації, інтелектуальна біографія, усна історія філософії.*

Широке застосування біографічного аналізу, пильна увага до питань теоретичної біографістики, реалізація біографічно орієнтованих прикладних проєктів – це суттєві риси розвитку сучасної української філософії, форм комунікації і практик спів-життя нашої вітчизняної філософської спільноти. Є достатні підстави вважати, що саме в Україні формується філософська біографістика, яка, за моїм переконанням, об'єднує всі царини сучасного вітчизняного філософування в різних його вимірах. В. І. Менжулін, один з лідерів цього напрямку в Україні, достатньо чітко визначає своє пріоритетне проблемне поле, а саме історико-філософську біографістику, як субжанр історії філософії [Менжулін 2011]. Поки що не можемо з тією ж чіткістю визначити місце та жанрову специфіку більш широкої філософської біографістики і навіть не ставлямо таку мету в даній публікації. Для такої відмови є дві причини: а) даний напрямок знаходиться в динамічній стадії свого становлення і ще не прийшов час для усталених дефініцій; б) чітке визначення жанрових та змістовних фреймів принципово неможливо для даного напрямку, він достатньо гнучкий та мінливий.

В цій статті дозволю собі окреслити лише контури філософської біографістики в її теоретико-концептуальному та прикладному вимірах. Здійснити стислий екскурс в розгортання складової біографістики в сучасній українській філософії та презентувати найбільш цікаві і змістовні вітчизняні біографічні практики – **мета** даної публікації.

Для здійснення реконструкції філософсько-біографічної складової в сучасній українській філософії звертаємось до корпусу праць дослідників, які розробили концептуально-методологічні засади філософської біографістики, навіть не застосовуючи даний термін. Олексій Валевський пропонує «основи біографіки», Вадим Менжулін – модель біографічного підходу в історико-філософській традиції [Менжулін 2011]. Книги Мирослава Поповича та Тараса Лютого, присвячені життю та творчості Г. Сковороди та Ф. Ніцше, важливі для розуміння того, які філософські ідеї та методологічні орієнтири використовуються для створення біографій

видатних мислителів минулого [Лютій 2016, Лютій 2022, Попович 2007]. Ми також спираємось на результати осмислення жанру інтелектуальної біографії в філософії, які були відбиті в декількох випусках «Філософської думки» («Філософська думка: Феномен радянської філософії», 2009, № 3; «Філософська думка: Інтелектуальна біографія. Повернення до теми», 2012, № 6). Специфіка даного жанру обговорювалась на сторінках головного філософського часопису України і в інших тематичних випусках, наприклад, присвячених історико-філософській архівістиці та усній історії філософії («Філософська думка: Історія філософії. Архівні студії», 2010, № 6; «Філософська думка: Усна історія філософії», 2019, № 4).

Біографічна прагматика у філософській царині розглядається на прикладі діяльності Студентського товариства усної історії філософії (СТУІФ), яке було створено на філософському факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Силами членів СТУІФ був створений обширний корпус інтерв'ю з видатними українськими філософами, які публікувались в історико-філософському часописі «Sententiae». Тому до джерельної бази даного дослідження долучені відповідні публікації [Голубович 2021, Давіденко 2022].

Маємо нагоду зробити невеличкий анонс. До друку готується багатотомне видання інтерв'ю, які раніше були опубліковані в «Sententiae». В цьому виданні буде доданий коментар та обширні експертні оцінки, які надали вітчизняні філософи, що були долучені до даного руху. Не маю сумніву, що нова збірка надасть нові імпульси не тільки для розвитку «Усної історії філософії», але і для рецепції над проблемним полем філософської біографістики.

Саме в межах Київської філософської школи створена одна з найбільш глибоких на пострадянському просторі філософських теорій біографії. О. Валевський на підставі своєї кандидатської дисертації публікує книгу «Основи біографіки» (1993), яка відразу стає відомою у міждисциплінарному просторі. На мою думку, найбільш релевантною змісту книги була б більш теоретично насичена назва – «онтологія біографії» чи «феномен біографії в онтології культури», де «онтологія культури» розумілась саме в дусі теоретичних ідей Київської світоглядно-онтологічної школи, теоретичні й організаційні засади якої були створені В. Шинкаруком, директором Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАНУ. Проте, вважаю, що з точки зору інтердисциплінарного розповсюдження головних ідей новаторської версії «біографіки» запропонована назва є більш вдалою.

На початку 2000-х років в Україні, майже одночасно, захищаються дві докторські дисертації з філософії, які презентують авторські підходи до біографістики та нові візії «біографічного повороту» в сучасній культурі та гуманітаристиці (І. В. Голубович «Біографія як соціокультурний феномен: філософсько-методологічний аналіз» [Голубович 2009], В. І. Менжулін «Біографічний підхід у західній історико-філософській традиції: віхи становлення» [Менжулін 2011]). Менжулін у співавторстві з автором даної

публікації та видатним істориком-методологом, фахівцем в галузі біоісторіографії, професором історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Тетяною Поповою, підготував дві тематичні статті для «Великої української енциклопедії» – про біографістику та біографічний метод [Голубович, Менжулін 2021, Голубович, Менжулін, Попова 2021].

В корпусі праць Менжуліна обривається фундаментальна значущість історико-філософської біографістики як субжанру історії філософії, окреслені її моделі, принципи, методика, а також типові вади, пастки, принципові обмеження. Філософ не тільки теоретизував біографію, він представив блискучу авторську реконструкцію біографії видатного українського психіатра І. Сікорського. Інші вітчизняні філософи також звернулись до жанру інтелектуальної біографії, де плідно поєднали свої концептуальні підходи та конкретні історико-біографічні дослідження. Так М. В. Попович і Т. В. Лютий в різні роки створюють свої монографії про Г. Сковороду [Попович 2007, Лютий 2022]. Лютий також представив першу в Україні реконструкцію біографії та філософської спадщини Ф. Ніцше [Лютий 2016]. «Самовладання» та «Самоперевершення» – не просто привабливі елементи назви, це глибоко розроблені та детально експліковані автором філософські концепти, які є смисловим ядром-шифром даних біографічних реконструкцій.

Головне фахове періодичне видання України – науково-теоретичний часопис «Філософська думка» створює тематичний випуск, присвячений інтелектуальній біографії та осмисленню засад теоретичної біографістики – випуск «Інтелектуальна біографія: повернення до теми» (2012). Ця розмова почалась ще з тематичних чисел «Феномен радянської філософії» (2009) та «Історія філософії: архівні студії» (2010). Потім вона була продовжена у випуску «Усна історія філософії» (2019). Науковці Києво-Могилянської академії ініціюють створення біобібліографічного словника «Філософська думка в Україні» (М. Ткачук, В. Горський, В. Нічик та ін.) [Філософська думка в Україні 2002]. Вони проводять Всеукраїнську наукову конференцію «Біографічний підхід у вивченні історії та спадщини Київської духовної академії» (2016 р.) [Біографічний підхід... 2016]. Є всі підстави констатувати усталений та довготривалий інтерес до проблемного поля філософської біографістики в сучасній українській філософії.

Філософська біографістика плідно розвивалась в Одесі. Авторка даної публікації вважає себе ученицею двох видатних представниць Одеської філософської традиції – І. М. Попової та І. Я. Матковської. На перетині їхніх міждисциплінарних інтересів, у процесі внутрішньої трансформації науково-дослідницьких траєкторій (а не під впливом будь-якої зовнішньої інтелектуальної моди) біографічна складова виявляє для них свою актуальність та евристичну плідність. Проф. Ірина Попова, одна з засновниць сучасної української соціології, намагалась створити «Народний архів», в якому мають зберігатися серед іншого живі автобіографічні свідчення простих людей, рядових учасників та свідків бурхливих соціально-

політичних трансформацій сьогодення, вона звертається до потужного ресурсу «гуманістичної соціології» з її квалітативною стратегією і увагою до методу «історій життя», «усних історій» тощо. Її теоретичний орієнтир – власна авторська візія «повсякденних ідеологій» («повсякденні ідеології, як вони живуть, змінюються, щезають»). На мій погляд, уявлення про повсякденні ідеології – це теоретичний кентавр перехідного періоду від класичного марксизму до феноменологічної соціології з її акцентом на повсякденності, відображеної в біографічних ситуаціях. Проф. Ірина Матковська, яка завжди працювала на перетині філософії, літературознавства, гуманітаристики, де персонологія є вкрай важливою, організує в Одесі серію тематичних конференцій «Біографічний метод в сучасній гуманітаристиці» (конференції проводились до 2004 р.). З 2010 року на філософському факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова викладається магістерський спецкурс «Основи теоретичної біографістики». Поступово стала посилюватися практична складова курсу в рамках проекту інтерв'ю «Усна історія філософів». Назва змінюється на «Теоретична біографістика та біографічна прагматика» [Голубович, Старовойтова 2024].

Серед доробку біографістики в сучасній українській філософії, що має не тільки цікаву та змістовну історію, але й потужний потенціал для майбутнього, без будь-якого сумніву пріоритет я віддаю Студентському товариству усної історії філософії (СТУІФ). Товариство було засноване у 2017 р. у співпраці з історико-філософським часописом «Sententiae», Інститутом філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, Кафедрою історії філософії КНУ ім. Т. Шевченка. Найбільш активні члени цієї філософської спілки – В. Хома, А. Кхелуфі, К. Зборовська, Р. Мироненко, О. Сімороз, В. Давіденко, І. Давіденко та ін. – стали найкращими представниками нової філософської генерації України. Впевнена, що саме вони будуть визначати долю вітчизняної філософії майбутнього.

Метою СТУІФ є дослідження історії філософії України з другої половини ХХ ст. як історії філософських спільнот і інституцій, при яких ці спільноти існували. Молоді дослідники створили компендіум текстів інтерв'ю, в яких фактично реконструюється інтелектуальна біографія філософів-співрозмовників. При цьому в центрі уваги не сам спогад, а рефлексія над власним спогадом про певні події, яка за спеціальною методикою ретельно верифікується інтерв'юерами. Усі інтерв'ю СТУІФ були опубліковані в історико-філософському часописі «Sententiae». Звернемо особливу увагу на інтерв'ю з відомим психологом, соціологом, філософом Є. І. Головахою, нині Директором Інституту соціології НАНУ, воно було першим в цій серії [Головаха 2017]. Євгена Головаху можна вважати в певній мірі одним з ініціаторів СТУІФ, бо саме він надав таку пропозицію студентам. Суттєво, що вчений досліджував феномен «біографічного часу», розробляв метод біограм у створенні своєї відомої далеко за межами України концепції психологічного часу особистості. Автор даної публікації разом з головою Південноукраїнського відділення

Соціологічної Асоціації України Оленою Лісієнко взяли ще одне інтерв'ю з Євгеном Головахою, рівно через п'ять років після його ініціальної розмови. Цього разу ми обговорювали теоретичні і практичні питання «усної історії філософії» та «усної історії соціології». Текст готується до друку в журналі «Sententiae».

СТУІФ працює над публічним науковим описом власної методології і методики. Було проведено два тематичні круглі столи в журналах «Філософська думка» та «Sententiae» [Йосипенко, Зборовська, Кхелуфі, Литвиненко, Малахов, Мироненко, Пролесв 2019; Давіденко 2022]. Станом на травень 2024 р. Товариство спільно із журналом «Sententiae» реалізувало 5 масштабних науково-дослідних проектів: 1) «Українська філософія 60–80-х рр. у спогадах і рефлексіях»; 2) «Філософська спадщина Києво-Могилянської академії»; 3) «Європейський словник філософії»; 4) «Історія журналу “Філософська думка” 1986–1995 рр.». Наразі СТУІФ разом із журналом «Філософська думка» та видавництвом «Дух і Літера» готують до видання 5 монографій, які міститимуть (тематично розділені) усі дослідницькі інтерв'ю СТУІФ із розширеним науковим апаратом. СТУІФ тісно співпрацює з науково-архівним центром і агрегатором цифрових ресурсів з історії української філософії *Archivum Sententiarum* (голов. ред. Олег Хома, Ілля Давіденко).

За допомоги в реконструкції історії СТУІФ я щира вдячна одному з найактивніших його членів, тепер аспіранту філософського факультету КНУ імені Т. Шевченка, співробітнику часопису «Sententiae» Іллі Давіденку. Маю велике інтелектуальне задоволення достатньо тісно співпрацювати з членами СТУІФ, вдячна за запрошення провести з ними розлоге інтерв'ю в рамках презентації Товариства, яке було номіноване на премію імені Юрія Прилюка за кращий редакційно-видавничий проект у галузі філософії (2021) [Голубович 2021].

Члени СТУІФ у власній концептуально-методологічній саморефлексії виокремлюють свої теоретичні застави від усталеної традиції «усної історії», тільки у полеміці вони задувають біографістику, навіть спеціально розрізняючи «Спогад-Факт» від «Спогад-Розуміння» (В. Хома). Але, на мою думку, діяльність СТУІФ має потужну інтелектуально-біографічну складову, розвиток цього напрямку можливо і навіть необхідно розглядати в контексті філософської біографістики (історико-філософської біографістики).

Висновки. Актуалізація філософської біографістики органічно вписується в «біографічний поворот», що здійснюється в сучасній гуманітаристиці, головними ознаками якого є концептуалізація феномену біографії як такого, зміна біографічної оптики. В українській філософії даний напрямок розвивається вкрай активно. На мою думку, це спричинено не лише ситуативними обставинами, а й самою природою вітчизняного філософування. Обґрунтування глибокої вкоріненості філософської біографістики в базових засадах української філософської традиції – це невідмінне питання для подальших досліджень і публікацій. На даний момент

можемо умовно виділити три головних регіони філософської біографістики в Україні: а) *теоретико-концептуальний*, в якому досліджуються онтологія біографії в культурі, феномен біографії в соціокультурному бутті, моделі біографічного аналізу в історії філософії, контури історико-філософської біографістики як субжанру історії філософії тощо; б) *прикладний*, де вітчизняні філософи створюють власні версії творчих, інтелектуальних, духовних біографій тих чи тих мислителів (Г. Сковорода, Ф. Ніцше, І. Сікорський та ін.). Дослідники часто розрізняють біографістику та біографіку, де остання – це ремесло, майстерність створення біографій. Тому можемо позначити другий регіон як регіон *біографіки*, філософської біографіки. В цьому просторі філософи здійснюють «сатурацію» інтелектуальної біографії, даному жанру надається нове дихання. Наступний напрямок: в) *практичний*, зона *філософських практик*, прикладом яких є діяльність асоціації «Усна історія філософії», що зорієнтована на живі співрозмови, створення колекції інтерв'ю, суттєвою складовою яких є біографічна. Поки що не виділяю окремо, але сподіваюсь, що в майбутньому сформується ще один регіон філософської біографістики – *освітній*. Впевнена, що, філософська біографістика має великий ресурс для філософської освіти та викладання філософії для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей.

Список використаної літератури

- Біографічний підхід у вивченні історії та традици Київської духовної академії (1819–1924)*: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської наук. конф. (Київ, НаУКМА, 30 червня 2016 р.) (2016) / упоряд. і відп. ред. М. Л. Ткачук. Київ, вид. дім «Києво-Могилянська академія», 236 с.
- Головаха, Є. (2017) *Суб'єктивний погляд на українську філософію*. Розмова з Ксенією Зборовською, Аміною Кхелуфі та Всеволодом Хоמוю, у: *Sententiae*, Вип. 36:1, сс. 173–214.
- Голубович, І. В. (2009) *Біографія як соціокультурний феномен: Філософсько-методологічний аналіз*. Автореф. дис. ... докт. філос. наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії, Одеса, ОНУ імені І. І. Мечникова, 35 с.
- Голубович, І. (2021) *Інтерв'ю з членами СТУІФ* (В. Хома, А. Кхелуфі, К. Зборовська). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YIcCtI5As6Y>.
- Голубович, І. В., Менжулін, В. І. (2021) *Біографічний метод*, у: *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Біографічний_метод.
- Голубович, І. В., Менжулін, В. І., Попова, Т. Н. (2021) *Біографістика*, у: *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Біографістика>.
- Голубович, І. В., Старовойтова, І. І. (2024) *Теоретична біографістика та біографічна прагматика* [Електронний ресурс]: електрон. метод. рекомендації з обов'язкового курсу для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія, Одеса, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 56 с.

- Давіденко, І. (2022) *Сучасний стан досліджень з усної історії філософії*, у: *Sententiae*, Вип. 41:2, сс. 235–238.
- Йосипенко, С., Зборовська, К., Кхелуфі, А., Литвиненко, О., Малахов, В., Мироненко Р., Пролеєв, С. (2019) *Усна історія філософії: письмовий формат. Круглий стіл*, у: *Філософська думка*, 4, 6–52.
- Лютий, Т. (2022) *Сковорода. Самовладання*, Київ, Темпора, 632 с.
- Лютий, Т. (2016) *Ніщє. Самоперевершення*, Київ, Темпора, 978 с.
- Менжулін, В. І. (2011) *Біографічний підхід у західній історико-філософській традиції: віхи становлення*. Автореф. дис. ...докт. філос. наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії, Київ, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України, 28 с.
- Попович, М. В. (2007) *Григорій Сковорода: філософія свободи*, Київ, Майстерня Білецьких, 256 с.
- Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник* (2002)/ авт. кол.: В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін. Київ, унів., вид-во «Пульсари», 244 с.

Inna Golubovych

PHILOSOPHICAL BIOGRAPHISTICS IN MODERN UKRAINE: THEORY AND PRACTICES

An attempt to reconstruct the formation of philosophical biographistics in contemporary Ukrainian philosophy, starting from the 1990s, is presented. It has been proven that this direction is fruitfully developed in the national philosophical tradition, both at the theoretical and conceptual level, and in the dissemination of practical projects that are implemented in scientific and public spaces. It is proved that the actualization of philosophical biographical studies organically fits into the “biographical turn” carried out in the modern Humanities, the basic features of which are the conceptualization of the phenomenon of biography, the change of biographical optics.

Three main regions of philosophical biographistics in Ukraine are distinguished: a) theoretical-conceptual, in which the ontology of biography in culture, the phenomenon of biography in sociocultural being, models of biographical analysis in the history of philosophy, contours of historical-philosophical biographical studies as a subgenre of the history of philosophy are studied; b) applied, where Ukrainian philosophers create their own versions of intellectual, spiritual biographies of great thinkers (H. Skovoroda, F. Nietzsche, I. Sikorsky, etc.). The second region is designated as biographics, philosophical biographics. In this space, philosophers carry out “saturation” of intellectual biography, this genre is given a new lease of life. The next direction: c) praxical, a zone of philosophical practices, the manifestation of which is the activity of the “Oral History of Philosophy” association, which is focused on live conversations, the creation of a collection of interviews with philosophers, the essential component of which is biographical.

It is noted that in the future, one more region of philosophical biographistics should be formed – educational. Philosophical biographistics has a great resource for philosophical education and for philosophy teaching courses for students of universities of all specialties.

Keywords: *philosophical biographistics, philosophical community, forms of communication, intellectual biography, oral history of philosophy.*

References

- Biohrafichnyi pidkhid u vyvchenni istorii ta spadshchyny Kyivskoi dukhovnoi akademii* (1819–1924): zb. nauk. pr. za materialamy Vseukrainskoi nauk. konf. (Kyiv, NaUKMA, 30 chervnia 2016 r.) [A biographical approach in studying the history and heritage of the Kyiv Theological Academy] (2016) / Ed. by M. L. Tkachuk. Kyiv, vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademii», 236 p.
- Golovakha, E. (2017) *Subiektyvnyi pohliad na ukrainsku filosofiiu*. Rozмова z Kseniieiu Zborovskoiu, Aminoiu Kkhelufi ta Vsevolodom Khomoiu [A subjective view of Ukrainian philosophy. conversation with Ksenia Zborovska, Amina Khelufi and Vsevolod Khoma], in: *Sententiae*, vol. 36:1, pp. 173–214.
- Golubovych, I. V. (2009) *Biohrafiiia yak sotsiokulturnyi fenomen: Filosofska-metodolohichniy analiz* [Biography as a sociocultural phenomenon: Philosophical and methodological analysis.] Avtoref. dys. ...dokt. filos. nauk za spetsialnistiu 09.00.03 – sotsialna filosofiiia ta filosofiiia istorii, Odesa, ONU imeni I. I. Mechnykova, 35 p.
- Golubovych, I. (2021) *Interviu z chlenamy STUIF (V. Khoma, A. Kkhelufi, K. Zborovska)* [Interview with members of Students Association of Oral History of Philosophy (V. Khoma, A. Khelufi, K. Zborovska)]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YIcCtI5As6Y>.
- Golubovych, I. V., Menzhulin, V. I. (2021) *Biohrafichnyi metod* [Biographical method], in: *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: <https://vue.gov.ua/Бiографiчний метод>.
- Golubovych, I. V., Menzhulin, V. I., Popova, T. N. (2021) *Biohrafistyka* [Biographistics], in: *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: <https://vue.gov.ua/Бiографiстика>.
- Golubovych, I. V., Starovoitova, I. I. (2024) *Teoretychna biohrafistyka ta biohrafichna prahmatyka* [Theoretical biographistics and biographical pragmatics.], elektron. metod. rekomendatsii dlia studentiv spetsialnosti 033 Filosofiia, Odesa, Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova, 56 p.
- Davidenko, I. (2022) *Suchasnyi stan doslidzhen z usnoi istorii filosofii*, in: *Sententiae*, vol. 41:2, pp. 235–238.
- Yosypenko, S., Zborovska, K., Kkhelufi, A., Lytvynenko, O., Malakhov, V., Myronenko R., Proleiev, S. (2019) *Usna istoriia filosofii: pysmovyi format. Kruhlyi stil* [Oral History of Philosophy: Written Format. Round table], in: *Filosofska dumka*, 4, pp. 6–52.

- Liutyi, T. (2022) *Skovoroda. Samovladannia* [Skovoroda. Self-control], Kyiv, Tempora, 632 p.
- Liutyi, T. (2016) *Nittshe. Samoperevershennia* [Nietzsche. Self-transcendence], Kyiv, Tempora, 978 p.
- Menzhulin, V. I. (2011) *Biohrafichnyi pidkhid u zakhidnii istoryko-filosofskii tradytsii: vikhy stanovlennia* [Biographical approach in the Western historical-philosophical tradition: milestones of formation.] Avtoref. dys. ...dokt. filos. nauk za spetsialnistiu 09.00.05 – istoriia filosofii, Kyiv, Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, 28 p.
- Popovych, M. V. (2007) *Hryhoryi Skovoroda: filofosiia svobody* [Grigory Skovoroda: philosophy of freedom], Kyiv, Maisternia Biletskykh, 256 p.
- Filosofska dumka v Ukraini: Biobibliohrafichnyi slovnyk* [Philosophical thought in Ukraine: Biobibliographic dictionary] (2002)/ avt. kol: V. S. Horskyi, M. L. Tkachuk, V. M. Nychyk ta in. Kyiv, univ. vyd-vo "Pulsary", 244 p.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2024

Стаття прийнята 03.06.2024